

ЗА НЯКОИ ПРОБЛЕМИ НА РАЗШИРЯВАНЕТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Нина Яникова

Европейските мислители още от XVIII и XIX век са мечтаели за единна и мирна Европа, Европа без конфликти и раздори. Първата и Втората световни войни нанасят сериозни материални разрушения на нашия континент. Не е случайно, че именно в края на Втората световна война започват все по-високо да се чуват гласове в полза на европейското единство. Представители на полското и чешкото емигрантски правителства още през 1942 г. подписват съглашение за създаване на полско-чехословашката конфедерация след войната. Бъдещето на Западна Европа е представено също така в планове на П. А. Спаак относно федеративното обединение на Белгия, Холандия, Люксембург и Франция. На 19 септември 1946 г. У. Чърчил произнася своята прочута реч в Цюрихския университет, в която предлага да се материализира старата идея за създаване на Съединените Европейски щати.

Бившите противници във Втората световна война започват да се обединяват на икономическа основа. Предложеното от Р. Шуман през 1950 г. френско-германско обединение за въглища и стомана е реализирано през следващата година с подписването на съответния договор от името на шестте държави – Франция, ФРГ, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург. Договорът предвижда създаване на общ пазар на въгледобивната и металургична промишленост за страните-участнички и по своята същност представлява първа крачка по пътя на европейската интеграция.

Макар че на пръв поглед Европейското обединение за въглища и стомана (ЕОВС) влиза в противоречие с икономическите принципи на Потсдамските решения, защото предполага възраждане на германската тежка промишленост и определена ремилизация на Западна Германия, неговата реализация дава въз-

можност на страните-участнички да модернизират металургичната и въгледобивната промишленост. Тогава се създават и наднационални институции като Върховният ръководен орган на ЕОВС начело с Ж. Моне и Съветът на министрите. Интеграционните процеси се развиват в условията на стартиране на научно-техническата революция и свързаните с нея обективни фактори като интернационализация на световното стопанство например.

Следващият етап на интеграцията е появата на Европейската икономическа общност (ЕИО) и на Европейската общност за атомна енергия (Евратом) през 1957 г. с подписването на Римския договор. Така шестте държави създават общ пазар и единен митнически съюз. Освен това се предвижда въвеждане на свободното движение на капитали, хора и услуги. Страните участнички се стремят към ограничаване на държавническият суверенитет и икономическия протекционизъм на всяка една от тях. Търговията, транспортът, земеделската политика и някои други въпроси стават прерогативът на колективните решения. По принцип нормативните решения тогава взима Съветът на министрите, а Комитетът на постоянните представители е по-скоро изпълнителен орган. Тогава се създават Европарламентът и Съдът на Европейските общности.

Доминиращата роля на Великобритания в Европейската организация за икономическо сътрудничество (ЕОИС), създадена по повод разпределянето на американската помощ според “плана Маршал”, а също така изгодната позиция на водещия фактор в Британската общност определят резервирано отношение на страната към континенталните Европейски общности (ЕО).

През следващите години можем да наблюдаваме определено икономическо разединение в Западна Европа. На 4 януари 1960 г. с Конвенцията от Стокхолм се обединяват 7 държави в Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ): Австрия, Дания, Великобритания, Норвегия, Португалия, Швеция и Швейцария. На 8 април 1965 г. в Брюксел се подписва договор за сливане на изпълнителните органи на трите Европейски общности ЕОВС, ЕИО и Евратом. Така се появяват единен Съвет и единна Комисия на Европейските общности. Договорът за сливане влиза в сила

на 1 юли 1967 г. През лятото на 1969 г. се подновяват преговорите за влизане в Европейските общности на Великобритания, Дания, Ирландия и Норвегия. Референдумът в Норвегия пък отхвърля подписания вече договор, а останалите три страни стават членове на Европейските общности. Така от 1 януари 1973 г. вече може да се говори за “девятка” в състава на ЕО.

В средата на 70-те години Западна Европа изживява икономическа криза, свързана с рязкото повишаване на цените на петрола и на енергоносителите. В тези условия западната част на континента показва своята жизнеспособност и успява да излезе от енергийната криза, преминавайки към нови енергоспестяващи технологии.

Следващият важен етап в процеса на консолидацията е създаване на Европейския съвет през 1974 г. в който влизат държавните и правителствени ръководители. Започва провеждането на политиката на регионалното развитие, а в края на 70-те години се въвежда единна парична единица – екю. Тогава се провеждат и изборите в Европейския парламент. Успоредно с това се провеждат преговорите с Гърция, Испания и Португалия за членство в ЕО. Гърция става член на Общностите през 1981 г., а Испания и Португалия – през 1986 г.

Втората половина на 80-те години бележи качествено нов етап в европейската интеграция. Появява се програма за съвместни разработки в областта на науката и техниката, а съществуващият вече вътрешен пазар придобива значително по-съвършен вид. Европейските общности се оказват обхванати и надстроени с Маастрихтския договор за Европейския съюз (1992). Амстердамският договор (1997 г.) внася допълнения към Договора за Европейския съюз, които предвиждат свободно движение на гражданите на държавите членки на ЕС, спазване на демократичните принципи, правата на човека и др.

Преустройството в СССР и в другите социалистически страни показва, че икономическата и политическа система в източната част на континента не би могла да съществува без да се реформира. От друга страна, започналите реформи в средата на 80-те години не подобряват ситемата, а я разрушават окончателно. Тоталитарните общества, където на първо място е поставена

идеологията, а икономическите отношения се оказват идеологизирани както и други обществени структури, просто се разрушават. От социалистическата общност отначало се откъсват съюзниците на СССР, а през 1991 г. се разпада и СССР.

През 1994 г. Австрия, Финландия и Швеция стават членове на ЕС. Бившите социалистически страни, а също така Кипър, Малта и Турция виждат в ЕС желана цел за така необходим просперитет. Критериите към страните, кандидатстващи за ЕС, се свеждат към наличието на действаща пазарна икономика, спазване на демократичните и либерални принципи и модерно законодателство. Тези икономически и политически критерии се установяват на Копенхагенския конгрес през 1993 г., а през следващата година “копенхагенските критерии” са допълнени с нови изисквания – приета е програма за помощ от страна на ЕС PHARE, която има за цел подпомагане в развитието на институциите. Освен това държавите кандидатки трябва да признаят съществуващите граници и да осигурят правата на националните малцинства.

Измежду бившите социалистически страни най-успешно се представят страните от Вишеградската група (Полша, Чехия, Словакия и Унгария). През май 2004 г. те стават пълноправни членове на ЕС. Икономиката на тези страни се характеризира с динамизма и високите темпове на развитие. В очите на източноевропейците Западна Европа се явява като образец на демократизма и законност, но това качество на Запада поражда определени заблуди и излишни надежди. По този повод френската изследователка М. Чакалоф пише следното: “Привлекателността на Общностите, а след това на Европейския съюз не е лишена от парадокси. С възстановяването на пълния си суверенитет посткомунистическите страни се обръщат към националното и към свободата, докато целта на общностите е да надхвърлят държавните институции”¹. Балтийските страни (Литва, Латвия и Естония) според резултативността на пазарните реформи се намират на второ място след Вишеградската група.

Що се отнася до страните от Югоизточна Европа, то ние бихме ги разделили на три групи. Към първата група принадлежат

България и Румъния. Те ще станат членове на ЕС през 2007 г., ако изпълнят всичките копенхагенски условия. Втората група е съставена от една страна – Турция, която ще започне преговори за присъединяване през 2004 г. В третата група влизат страните от Западните Балкани – Албания, Босна и Херцеговина, Македония, Сърбия и Черна Гора и Хърватия. Турция, за разлика от България и Румъния, не се е занимавала със социалистически експеримент, но нейните шансове за скорошно влизане в ЕС са по-малки.

В Турция отдавна съществува пазарна икономика, но тя изостава по други параметри като правата на малцинствата например. Но този проблем сякаш не вълнува особено комисарите на ЕС.

Дългогодишните усилия на Анкара ще дадат възможност за отваряне на предприсъединителните процедури. Усложненията между ЕС и Турция се получиха през есента на 2004 г. във връзка с планове на турското правителство да криминализира съпругеската изневяра. Подобен закон би отдалечил Турция от критериите на европейското законодателство. Аргументите на председателя на правителството Реджеп Тайип Ердоган в полза на криминализиране на изневярата се свеждат към защита на семейните ценности, но пък се разминават с либерални европейски принципи. След предупреждението на Брюксел, че включването на ислямски елементи в националното законодателство може сериозно да отдалечи Турция от Европейския съюз, предложението за криминализирането на изневярата, произлизащо от управляващата ислямистка Партия на справедливостта, не бе прието. През есента на 2004 г. външният министър на Германия Йошка Фишер предложи скорошното приемане на Турция в Европейския съюз, за да се предотврати ислямизирането на страната и нейното бързо приобщаване към Европа.

Засега Европейският съюз все още не е дефинирал себе си. Известният български политолог Иван Кръстев е прав, когато акцентува на отношенията Европа – Турция. В случай, че ЕС вижда себе си като икономическа общност, тогава Турция с нейната пазарна икономика и демографския потенциал ще е интересна

за застаряваща Европа. Евентуалното влизане на Турция в ЕС може да има други последици – засилване на ислямския елемент в Западна Европа, защото Турция ще е най-голямата държава в ЕС. “Ето защо разговорът за Турция до голяма степен е разговор за това как ЕС мисли себе си – дали повече в стратегически термини или повече в културни термини. В скоро време това ще се превърне в сериозен разделител вътре в самата Европа, защото с влизането на Турция, която в рамките на следващите 20–25 години ще бъде най-многочислената държава, рязко се променя и характерът на ЕС, той няма да може да функционира повече по начина, по който е функционирал досега” – пише Иван Кръстев².

Обективността изисква да кажем, че ЕС все още няма добре изработена и ясно дефинирана политика по отношение на Балканите. Европейската стабилност може да се постигне само при наличието на икономическа и политическа стабилност в югоизточната част на континента. Макар че селскостопанските и регионалните фондове на ЕС имат за цел да подпомогнат страни кандидатки, но все пак последните трябва да разчитат предимно на вътрешните ресурси. Дори такива страни като България и Румъния трябва да повишат brutния си вътрешен продукт, за да се доближат до показателите на страни членки. В противен случай “запазването на ниска производителност в страните от Югоизточна Европа след приемането им за членове на ЕС ще снижи средното равнище на производителност в Съюза и неговата глобална конкурентоспособност”³. В подобна ситуация едва ли ще се сбъднат решенията на Европейския съвет, взети в Лисабон преди 4 години. Според тях Европейският съюз ще е начело на научните изследвания и новите технологии към 2010 г.

Особено комплицирано е положението в западната част на Балканския полуостров. Хърватия и Албания са самостоятелни държави, Босна и Херцеговина представляват международни протекторати с нестабилна икономика и само присъствието на умиротворителите поддържа крехкия мир в тази част на Балканите.

Подобно е положението и в протектората Косово. Тази територия може да придобие държавна независимост. Тогава ще се

появи проблемът с две албански държави с бедно и постоянно нарастващо население в резултат на високия естествен прираст.

В Македония живее многобройно албанско население и етническите проблеми на тази страна също създават определени проблеми. Не особено ясна е и стабилността на федерацията Сърбия и Черна Гора. По принцип ЕС поддържа по-висока степен на регионална кооперация, макар че в досегашната практика Брюксел е водел преговори с всяка страна поотделно.

В западната част на Балканския полуостров се наблюдава висока степен на безработицата – 42% в Македония, 39,9% в Босна и Херцеговина, 27,9 % в Сърбия и Черна Гора.

Евроинтеграцията на Западните Балкани е обсъдена по време на Солунската среща на Европейския съвет (2003 г.). Петте държави от Западните Балкани са получили предложение за ускоряване на реформите. В началото на европейския си път балканските страни трябва да овладеят организираната престъпност, корупцията и нелегалният трафик на хора, наркотици и оръжие. В Солун се обсъжда и имиграционната политика, тъй като Западна Европа е застрашена от наплива на нежелани емигранти и бежанци⁴.

ЕС все още няма ясно дефинирана политика по отношение на Балканите. Ако за България и Румъния въпросът за приемането в Съюза е решен по принцип, то за Западните Балкани перспективата да влязат в ЕС все още е далечна. Политиката на Съюза да разделя кандидатите на “отличници” и “оставащи” има за цел да стимулира последните към ускорено провеждане на реформи. На 18 юни 2004 г. Хърватия бе официално поканена за преговори с Европейската комисия за евентуално членство в Съюза. Едва ли тази страна с населението 4,4 млн. ще успее да се присъедини заедно с България и Румъния през 2007 г. По-вероятно е желаното членство да стане между 2009 и 2012 г.

Хърватия има доста голям външен дълг и негативно салдо по текущата сметка на платежния баланс. Външният дълг на Хърватия е равен на 24 млрд. долари, като основната част на дълга е натрупана през последните няколко години. Голяма роля в иконо-

миката на страната заема туризмът, на който се падат 21% от brutния продукт. За да влезе в ЕС Хърватия трябва да продължи процеса на приватизацията. Такива важни отрасли на националната икономика, като нефтената промишленост и корабостроенето, все още са държавни.

Днес Хърватският фонд за приватизацията разполага с общ капитал 65,5 млрд. куни (1 евро е равно приблизително на 7 куни). Подготвя се продажбата на дяловете на рафинерията с верига бензиностанции и на двете корабостроителници. В процеса на приемането на нови членове липсва твърда последователност. През пролетта на 2004 г. например комисарят по разширяването на ЕС Гюнтер Ферхойген изведнъж заяви, че Хърватия вече е готова за преговори, тъй като е изпълнила икономическите и политически критерии за членство⁵. Причината за подобен завои се корени по всяка вероятност в това, че след идването на власт на дясноконсервативното правителство на Иво Санадер Хърватия се съгласи да сътрудничи с Хагския трибунал. Във всеки случай Хърватия се ползва със силна протекция от страна на Германия и Австрия.

Десетте новоприетите страни (Унгария, Кипър, Латвия, Литва, Малта, Полша, Словакия, Словения, Чехия и Естония) не покриват изцяло маастрихтските критерии за членство в Еврозоната. В доклада на Европейската централна банка през 2004 г. се посочва обезпокояващо високо ниво на публичните разходи в Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Кипър и Малта. Инфлацията в Унгария например е равна на 6,5% при допустимото ниво 2,4% .

Прибалтийските страни имат нисък бюджетен дефицит. Инфлацията в Естония е само 2,4%. Освен това балтийските страни вече са обвързали националните си валути с еврото и биха могли да преминат към тази валута през 2007 г. Новоприетите 10 държави увеличават brutния въгрешен продукт на ЕС само с 5 %, но средният икономически ръст съставя около 3,5%. Естествено е, че влизайки в ЕС новите страни членки мечтаят за ирландския модел на развитие, но за това няма твърди гаранции. Като отрицателен пример може да се посочи Гърция, която, въпреки огромните инвестиции от страна на ЕС, така и не успя да достигне нивото на водещите страни в Съюза.

През октомври 2004 г. в доклада на Европейската комисия се дава положителна преценка на България. Критични забележки се отнасят само до реформа в съдебната система.

Въпреки рисковете от приемането на нови страни, Западна Европа може да спечели в друго отношение. Застаряващото население в западната част на континента ще увеличи броя на пенсионерите и ще започне да намалява населението в работоспособна възраст⁶. Може да се предположи, че притокът на емигрантите от източната част на континента в значителна степен ще компенсира този процес.

За самият Европейски съюз още не е изяснено, докъде ще се разпростират неговите граници. Във всеки случай ЕС вече изработва политиката за съседните държави (European Neighbourhood Policy – ENP). За едните може би ще се очертае далечно бъдеще за членуване в ЕС (Украйна, Русия, Беларус, Молдова). За други членството в ЕС по всяка вероятност няма и да има (страни от Северна Африка например).

Що се отнася до първата група, възможно е те да не станат членове на ЕС, а развият добросъседски отношения с ЕС. В последно време Полша започва да играе съществена роля в славянските страни, особено в Беларус и Украйна, поддържайки местната опозиция, която се ориентира не само към ЕС, но и към НАТО. А това вече засяга жизнените интереси на Русия. Европейската комисия препоръчва в ENP да бъдат включени още Грузия, Армения и Азербайджан. Засега Беларус е третирана като недемократична държава с авторитарен режим. Предполага се финансирането на ENP от 2007 г. чрез специални фондове.

Появата на такъв фактор като ENP показва, че ЕС не бива безкрайно да се разширява. По-добре е просто да има на своите граници демократични и безпроблемни държави.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Чакалоф, М.** Изграждането на Обединена Европа 1945 – 1999. Основни етапи и проблеми. С., 2000, с. 109.

² **Кръстев, И.** Скок в неизвестното. – Капитал, бр. 18, 6–14 май 2004, с. 14.

³ **Генов, Н.** Югоизточна Европа – ребус пред Европейския съюз. – Капитал, бр. 36, 13–19 септември 2004, с. 6.

⁴ **Иванов, П.** ЕС затяга дисциплината на Балканите. – Капитал, бр. 24, 21–27 юни 2003, с. 23.

⁵ **Шишманова, С.** Хърватия може да влезе в ЕС през 2007 г. – Капитал, бр. 16, 24–30 април 2004, с. 24.

⁶ **Станев, И.** Пенсионерска Европа. – Капитал, бр. 13, 2–9 април 2004, с. 12.